

Ремінська Ю. Ю.

Магістр 1-го року навчання КНУ імені Тараса Шевченка

Науковий керівник

Москалюк О. В., к. ю. н., доц., юридичний факультет КНУ імені Тараса
Шевченка

«A GOVERNMENT OF LAWS, NOT MEN» ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ІДЕЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

В умовах демократизації Української держави, актуальними залишаються питання, пов'язані із сутністю ідеї верховенства права. Одним із таких питань є проблема розуміння концепту «правління законів, а не людей» (на англ. «government of laws, not men»). Варто зауважити, що конкретні підходи до розуміння досліджуваного явища в рамках вітчизняної теорії права на сьогодні, на жаль, не вироблені. Найбільшого розвитку зазначена конструкція отримала в країнах англо-американської правової сім'ї (а саме в правовій системі Великої Британії та, особливо, США). Як концептуальна основа, ідея «правління законів, а не людини» бере свій початок у роботах стародавніх греків (зокрема, Аристотеля). Але автором самого формулювання по праву вважається відомий американський юрист, політик та другий президент США Дж. Адамс. Також, поряд із ідеєю «government of laws, not men» у науковій літературі можна знайти тотожні за смисловим навантаженням формулювання: «the rule of law, not men» («верховенство права, а не людей»), «law is reason, man is passion» («закон розсудливий, людина емоційна»), «law is objective, man is subjective» (закон об'єктивний, а людина суб'єктивна) [3, с. 243]. Зауважимо, що концепт «government of laws» («правління законів») має складну теоретичну філософсько-правову основу. Він одночасно виступає і як ідея, і як невід'ємний принцип конституційної демократії, і в той же час як основна вимога до ефективної реалізації принципу верховенства права. Проте, не зважаючи на значний рівень наукових досліджень, в американській правовій доктрині існують як роботи, які абсолютизують значення досліджуваної категорії, так і праці, присвячені її критиці. Так, ще у 1945 році американський вчений В. Мунро зауважив: «Навряд чи потрібно пояснювати юристам, що деякі

перевірені часом американські традиції швидко занепадають. Однією із них є віра в «правління законів, а не людей». Така віра була дбайливо виплекана кількома поколіннями наших громадян, хоч іноді і з розмитим розумінням цього поняття. Але в загальному вигляді, вважалося, що американська система правління, уявляючи собою правління законів, у якійсь мірі була захистом від невизначеності, пов'язаної із правлінням людей». Далі науковець зазначає: «Звичайно, у буквальному сенсі ми не говоримо про правління законів як таких. Закони є неживими предметами і вони не «рухаються» самостійно. Вони діють лише тоді, коли приймаються та тлумачаться самими людьми. У всі часи правління законів *de facto* було правлінням людей, які ці закони приймають» [1, с. 49]. Інший американський вчений Дж. Рац погоджується із вищезазначеною тезою, вказуючи на складну правову матерію, що «наповнює» досліджувану теоретико-юридичну конструкцію, адже, безумовно, сам по собі уряд (як державно-політична одиниця/формування) керується і законом, і людьми. У найпростішому вигляді «правління законів, а не людей» означає, що будь-які дії уряду повинні базуватися виключно на законі, мають бути дозволені/передбачені таким законом [2, с. 181].

Відомий американський дослідник Б. Таманага, досліджуючи історію та елементи верховенства права, виділив три його основні взаємопов'язані компоненти. Одним із таких компонентів є «правління законів, а не людей». Він передбачає, що в основі верховенства права лежить ідея, суть якої полягає у тому, щоб жити за законами цивілізованого суспільства, не підкоряючись при цьому непередбачуваним примхам інших осіб, чи то монархам, суддям, державним посадовим особам або ж просто співгромадянам. Зазначена конструкція в ідеалі слугує своєрідним щитом від дискримінації, упередженості думки, хибного уявлення, проступків, невігластва або ж навіть мінливості, нестабільності (у контексті розвитку правових відносин) [3, с. 243]. Погоджуючись із більшістю науковців, Таманага переконаний, що буквально тлумачити досліджуване формулювання не можна, адже: 1) закони самі по собі не тлумачаться і самостійно не застосовуються; 2) дія закону не може бути ізольована від людської участі [3, с. 244]. Коли держава застосовує ті чи інші

засоби примусу стосовно конкретного громадянина або ж групи громадян, вона повинна робити це відповідно до офіційно затверджених правових норм, що відповідають вимогам формальної законності. Правові норми повинні уповноважувати державу на здійснення тих чи інших дій. Тому такі дії не повинні виходити за межі, встановлені законодавством. У цьому випадку ключову функцію виконує незалежний суд, створений спеціально для дотримання норм, викладених у законі. Сутність такої функції полягає у визначенні ступеню законності дій держави. Відповідно будь-яке офіційне рішення суду повинно в обов'язковому порядку виконуватися та дотримуватися представниками органів влади [3, с. 246].

На наше переконання, концепт «a government of laws, not men» передбачає три обов'язкових атрибутивних ознаки: 1) нейтральність; 2) універсальність та 3) управлінський характер. По-перше, будь-яка відповідальність накладається тільки на підставі норм, передбачених тим чи іншим законом, а не на основі особистої волі або ж довільних рішень державних посадовців чи приватних суб'єктів. По-друге, дії уряду повинні обмежуватися відповідними правилами регулювання суспільних відносин і державні посадові особи не повинні бути поза законом. І, по-третє, люди повинні бути захищені від насильства і примусу. Але виникає справедливе питання: як можна вести мову про «правління законів, а не людей», якщо їх створюють і приймають самі люди? Можливою відповіддю на це запитання може стати усвідомлення того, що найголовнішою передумовою ефективної діяльності верховенства права є ефективна, незалежна і доступна система органів судової влади, здатна притягнути державу до відповідальності і таким чином відновити порушені права людини.

Як ніколи актуальними видаються слова всесвітньо відомого економіста Адама Сміта: «Важко змусити людину зрозуміти що-небудь, якщо її заробіток забезпечується нерозумінням цього». Враховуючи вищезазначене, найголовнішою проблемою теорії верховенства права, залишається питання практичної реалізації цієї концепції, її перенесення «з паперу» на реальні суспільні відносини. Тому, питання, пов'язані із реалізацією ідеї «правління

законів, а не людей» на сьогодні залишаються невирішеними. Перспективним вважається подальше дослідження проблемних питань, викладених у роботі. Адже ідея верховенства права є концепцією неосяжною, вона подібна до функціонуючого організму, де наше дослідження виступає лише невеликою наукою клітинкою.

Список використаних джерел

1. Munro W. B. Our Vanishing Government of Laws [Електронний ресурс] / California Law Review. – Vol. 31, №16 1942. – pp. 49-58. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/3477271>
2. Raz J. The Rule of Law and Its Virtue [Електронний ресурс] / The Authority of Law Oxford: Clarendon Press, 1979. – Readings in the philosophy of law [ed. by Keith Culver] / 1999, Canada – pp. 181-192. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=g75cAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA181&dq=the+rule+of+law+not+government&ots=8q9eDoFVvk&sig=cM0tTerqUWS_7zYVE1k10Zb9hg&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20rule%20of%20law%20not%20government&f=false
3. Tamanaga B. Z. The History and Elements of the Rule of law [Електронний ресурс] / Singapore Journal of Legal Studies, 2012 – pp. 232-247. – Режим доступу: <http://law.nus.edu.sg/sjls/articles/SJLS-Dec-12-232.pdf>